

Alexander Juras,
Hans Peter Lontzen,
Markus Giesecke

Sodelovanje med okoljevarstvenimi nevladnimi organizacijami in vlado v Zahodni Nemčiji*

Zgodovinski razvoj, struktura ekološkega gibanja ter vloga in samorazumevanje nevladnih organizacij

Večinoma so nemške ekološke organizacije bolj ali manj močne "skupine pritiska". Njihova moč je v formuliranju in predstavljanju splošnih načel varstva okolja ter strokovnega znanja pa tudi v kampanjah za krepitev javne zavesti o posamičnih vprašanjih.

Nemške okoljevarstvene nevladne organizacije (NVO)¹ se ne štejejo za del "skupnosti politike varstva okolja" (Environmental Policy Community), ki bi jo lahko definirali kot skupnost vseh sodelujočih v procesih političnega odločanja. Namesto neposrednega vpliva na ta proces raje razvijajo strategije posrednega vpliva prek javnega pritiska. Razlog za to sta razmeroma zaprt politični sistem v Nemčiji, ki NVO onemogoča neposreden dostop do procesa odločanja, in krhko zaupanje med vlado in NVO.

Po Dieterju Rucht² v ekološkem gibanju obstajajo trije glavni tokovi:

* Članek je uredniško prirejeno poročilo, ki so ga avtorji napisali za delavnico o sodelovanju med nevladnimi organizacijami in vlado v Srednji in Vzhodni Evropi, ki je bila od 3.- 5. 7. 1992 v Rezu na Češkoslovaškem in ga odstopili "Časopisu za kritiko znanosti" v prvo objavo.

¹ Pojem nevladna organizacija (Non Governmental Organization - NGO) se je v zadnjem času široko udomačil predvsem na anglosaškem področju. V svojem izvirnem pomenu označuje, kot pove že ime, vsa združenja in organizacije, ki niso del državne administracije ali z njo povezanih strokovnih in izvedbenih organizacij. Čeprav obsega tudi vse vrste gospodarskih in poslovnih združenj, se z njim označujejo predvsem neekonomska združenja in društva. To velja tudi za njegovo rabo v pričujočem tekstu. Ponekod je še posebej naglašeno, da gre za neprofitne nevladne organizacije (non profit NGO). Prenešen na ramere postkomunističnih družb naj bi pokrival tudi vse vrste iniciativ civilne družbe v Srednji in Vzhodni Evropi, tudi tistih, ki so prešibke, da bi razvile lastno organizacijsko kulturo. V tem smislu nastopa kot nadomestni pojem za to, kar je bilo v teh družbah poimenoвано za nova družbena gibanja. Tako pojem nima toliko analitične kot predvsem opisno funkcijo. (op. prev.)

² Dieter Rucht: *Von Bewegung zur Institution? Organisationsstrukturen der Ökologiebewegung*, v R. Roth/D. Rucht, 1987; str. 238-260; isti: 1989, str. 61-94.

1. "Tradicionalni, manj politični NVO za ohranjanje narave/naravovarstveniki (Conservationists)"

Nemško gibanje za ohranjanje narave se je porodilo ob koncu prejšnjega stoletja. Leta 1950, v obdobju povojne rekonstrukcije Zahodne Nemčije, je bil kot krovna organizacija ustanovljen Nemški naravovarstveni krog (Deutscher Naturschutz Ring - DNR). Za glavni cilj si je zastavil zagotavljanje povezovalne (networking) vloge skupin za ohranjanje okolja. V sedemdesetih letih tega stoletja so se mu pridružile skupine, ki se niso ukvarjale zgolj z ohranjanjem narave. Leta 1985 ga je sestavljalo 94 društev z več kot tremi milijoni članov.

Večina tradicionalnih društev je organizirana po načelu individualnega članstva. Njihova organizacijska struktura je hierarhična in podobna strukturi javnih upravnih teles.

2. "Pragmatične in intervenirajoče skupine za varstvo okolja/okoljevarstveniki (Environmentalists)"

V začetku sedemdesetih je bilo mogoče opaziti prve velike spremembe na zemljevidu okoljevarstvenih organizacij. Te spremembe so sledile mednarodnim (evropsko leto varstva okolja 1970, stockholmska konferenca) in nacionalnim impulzom (zamenjava zvezne vlade, emancipacija okoljevarstvene zakonodaje). V nekaterih tradicionalnih organizacijah za ohranjanje narave so se pojavile nove teme s področja spornih vprašanj politike varstva okolja. Zaradi strukturne nemobilnosti tradicionalnih NVO so se začeli spori v DNR glede identitete in razvoja. Posledica tega je bila, da so nekatera društva DNR ustanovila Nemško zvezo za varovanje okolja in narave (Bund für Umwelt- und Naturschutz Deutschland - BUND). Glede na svoje temeljno načelo bi NVO morali razviti pragmatične strategije posredovanja pri odločanju o varstvu okolja.

BUND s svojim zveznim uradom, enajstimi regionalnimi uradi (pred nemško ponovno združitvijo) in ločeno mladinsko organizacijo (BUND Jugend) posnema strukturo federalne države. BUND je še vedno član DNR.

V kategoriji "pragmatičnih okoljevarstvenih organizacij" je treba posebej omeniti Greenpeace. V nasprotju z BUND in njegovo federalistično ter decentralizirano organizacijo je Greenpeace centralistična organizacija s hierarhično strukturo.

3. "Politično usmerjene ekološke skupine, kritične do sistema/ politični ekologisti"

Druga posledica sprememb v sedemdesetih letih je bila ustanovitev popolnoma novih politično orientiranih in radikalnih ekoloških skupin. Same sebe imajo za kritike političnega sistema. Sodelujejo neformalno

in poskušajo ohraniti čim večjo avtonomijo ter povezanost z "grass roots" ravni. Ne glede na to je leta 1973 petnajst regionalnih skupin ustanovilo Zvezno združenje državljskih iniciativ za varstvo okolja (Bundesverband Bürgerninitiativen Umweltschutz). To institucionalizacijo lahko obravnavamo kot poskus simbioze med neodvisnimi "grass roots" skupinami in nekakšno društveno strukturo.

Eksperiment je propadel zaradi zunanje kritike, ki je BBU obtoževala, da je organizacija, ki nasprotuje političnemu sistemu kot takemu, in zaradi notranjih razprtij v zvezi z odnosom do vlade, še posebno med pragmatičnim in dogmatskim krilom. To je vodilo do tega, da je BBU počasi izgubljala pomen. K takšnemu razvoju je pripomogel tudi uspeh zelenih³, ki so leta 1983 prišli v nemški parlament in postali politični glasnik velikega dela članov BBU.

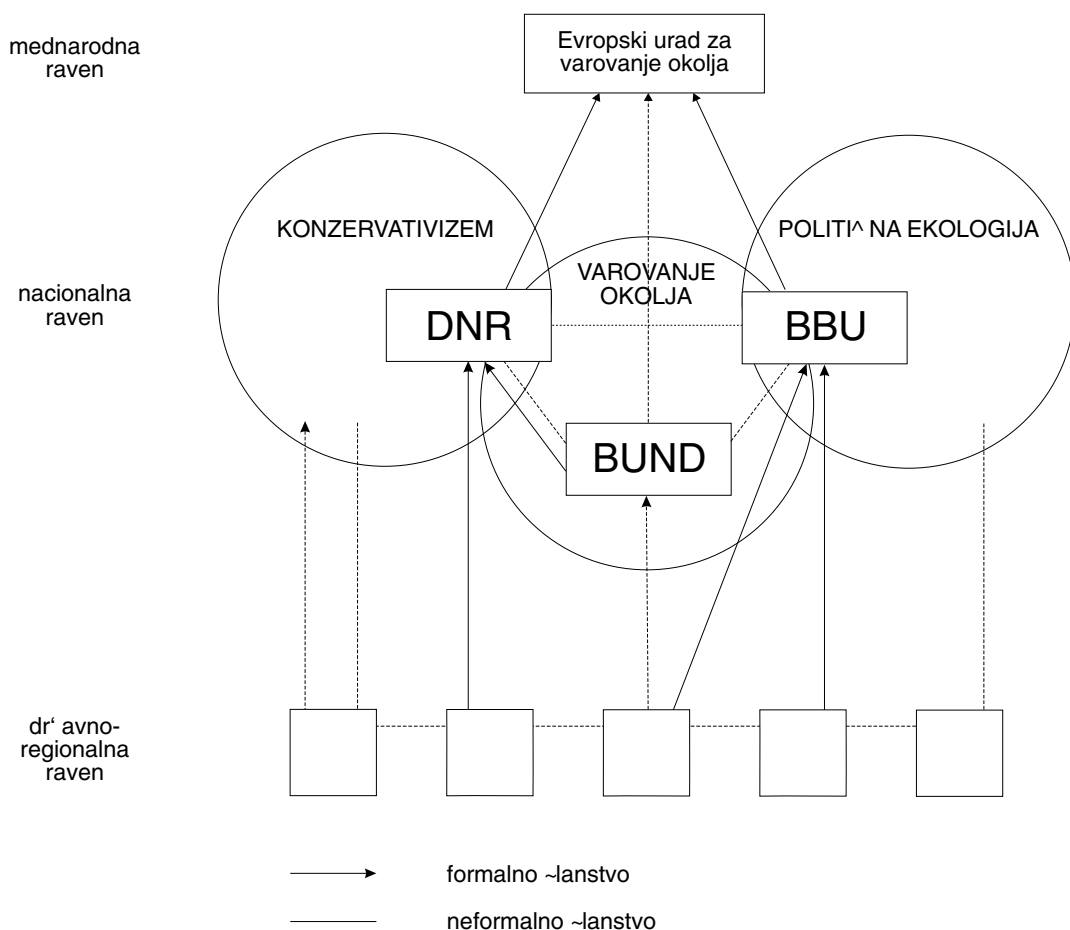
Ne glede na različnost profilov imajo trije "mainstreami" okoljevarstvenega gibanja v Nemčiji veliko formalnih in neformalnih stikov.

Kar se tiče evropske ravni, so vse glavne nemške okoljevarstvene organizacije članice Evropskega okoljevarstvenega urada (European Environmental Bureau - EEB). DNR je tudi član Mednarodnega združenja za ohranjanje narave (International Union for the Conservation of Nature) in služi kot nemški kontaktni naslov za Evropski informacijski center za varstvo narave (European Information Center for Nature Protection) pri Svetu Evrope (European Council). Na skici je prikazana struktura ekološkega gibanja v Zahodni Nemčiji.

Znanstveni inštituti, povezani z okoljevarstvenim gibanjem

V Nemčiji obstajajo, vzporedno s strukturo, ki smo jo opisali, tudi ekspertne in znanstvene organizacije, ki se definirajo, kot NVO ali jih štejemo za take. Za primer bi lahko navedli Ökoinstitut iz Freiburga, ki je največji neodvisni ekološko usmerjeni znanstveni inštitut v Nemčiji, Institut fuer Europaischer Umweltpolitik v Bonnu, ki se posveča predvsem promociji in implementaciji politike varstva okolja na evropski ravni, ter Združenje za politično ekologijo E. F. Schumacherja, ki promovira rast ekološke zavesti na seminar-

³ Ker so politična stranka v tem članku ne obravnavamo razvoja nemških Zelenih.

Povezave (networks) in nacionalne organizacije ekološkega gibanja v Zahodni Nemčiji

Vir: Dieter Rucht: "Environmental Movement Organizations in Western Germany and France: Structure and International Relations", v *International Social Movement Research*, Vol. 2., 1989, str. 75

jih, delavnicah itd. Te institucije intenzivno sodelujejo z okoljevarstvenimi NVO in s svojim znanstvenim inputom pogosto podpirajo kampanje NVO.

Sodelovanje med NVO in vlado

Zakonski okvir

Ekološki program nemške zvezne vlade iz leta 1971 vzpostavlja načelo plačilne obveznosti onesnaževalca (polluter pays principle), predvzročno načelo (the precautionary principle) in načelo sodelovanja. Slednje vključuje tudi sodelovanje okoljevarstvenih asociacij v procesu sestavljanja ekološke zakonodaje, njene izvedbe in nadzora.

Splošni pravilnik zveznih ministrstev (GGO II., paragraf 24) zagotavlja soudeležbo združenj pri formulaciji zakonodajnih vprašanj. Dostopne so naslednje stopnje procesa odločanja:

- zakonodajna procedura,
- javne obravnave pred zasedanjem parlamenta,
- razprave v Delovni skupini za okoljevarstvena vprašanja (Arbeitsgemeinschaft fuer Umweltfragen - AGU)⁴,
- posebni akti.

⁴ AGU, ki je bila ustanovljena 1971, je osnovna oblika institucionalizirane izmenjave mnenj med NVO in vlada.

Kakorkoli že, do sedaj v noben z okoljevarstvenega stališča pomemben akt nista bila vgrajena niti načelo sodelovanja niti pravica do soudeležbe v zakonodajnih postopkih ali javnih parlamentarnih obravnavah. Dejansko takšne pravice do soudeležbe določa in dodeljuje samo zvezni zakon o varovanju narave (Bundesnaturschutzgesetz) (paragraf 29, oddelki 1, 2). Podane so na podlagi kriterija javnega priznanja združenja (ki mu te pravice pripadajo).

Na tem področju imajo zakonodajna telesa na zvezni ravni zgolj pristojnost, da izoblikujejo okvirno zakonodajo, dodelana zakonodaja pa je stvar deželnih parlamentov. Posledica tega je, da so pravice do soudeležbe v različnih deželah različno opredeljene. Nekatere dežele imajo zelo napredna zakonska določila o soudeležbi združenj. Zaradi opisanega položaja NVO že več let zahtevajo, da se pravice do soudeležbe razširijo še na druga področja politike varstva okolja.

Kar se tiče implementacije zakonov, imajo asociacije pravico do udeležbe v administrativnih postopkih oz. v postopkih izdaje obratovalnih dovoljenj v skladu z zakonom o varstvu zraka ali zakonom o uporabi jedrske energije. Ta pravica pripada samo "moralnim osebam", okoljevarstveni NVO pa navadno niso definirani kot take osebe. V tem primeru so našli rešitev tako, da jih štejejo za enake moralnim osebam. Vendar je soudeležba dosledno omejena na možnost, da jih pristojna oblast posluša.

Kar se tiče nadzora, še posebno nad dejavnostjo sodišč, je nemški zakonodajni sistem utemeljen na načelu "osebne prizadetosti". To pomeni, da je dostop do sodišča omejen na posamezne državljane, ki so prizadeti v svojih osebnih zadevah. Vendar se je v praksi večina posameznikov nezmožna uspešno spopasti s kompleksnostjo sodnih postopkov. Zato NVO uporabljajo strategijo podpiranja posameznikov v njihovih sodnih postopkih. Tako jim je uspelo doseči ugodne sodne sklepe, ki so znatno zakasnilli nadaljnje administrativne postopke.

Da bi izboljšali svoje možnosti, so NVO zahtevali razširitev pravice za "class-action suits" prek aktov, v katerih je vsebovana. To bi jim omogočilo, da zastopajo svoje člane na sodišču in branijo njihove posebne pravice ali javni interes. O "class-action suits" kot o pravnem sredstvu so v zadnjih dvajsetih letih obširno razpravljali. Sedaj ga je mogoče uporabiti v okviru zveznega zakona o varstvu narave v deželah Bremen, Hessen, Hamburg, Berlin in Posarje. Cilj NVO je, da razširijo to pravico na vse dežele in na zvezno raven.

Osnutek novega okoljevarstvenega pravilnika, ki ga je leta 1990 sprejelo zvezno ministrstvo za varstvo okolja, predlaga naslednje zakonodajne spremembe:

1. predpisana naj bi bila pravica združenj, da sodelujejo v upravnih, zakonodajnih in prostorsko-načrtovalnih postopkih na področju varstva okolja in tudi v postopkih vrednotenja vplivov na okolje;
2. dežele naj bi bile pooblašcene, da predpišejo pravico do "tožbe združenj"⁵.

Politični in socialni okvir sodelovanja

Nemčija je zvezna država s parlamentarnim sistemom. Njen politični sistem lahko opišemo kot "zaprt". Zaprt politični sistem komajda omogoča vključevanje NVO v procese političnega odločanja. Praktično je to sodelovanje možno le na manj spornih področjih.

Zaradi zaprtega političnega sistema se je razvila vladni strukturi vzporedna struktura interesnih združenj in političnih strank. Te organizacije delujejo na zvezni, deželni, regionalni in lokalni ravni ter poskušajo vzpostaviti trajne stike s predstavniki vladnih teles na vseh omenjenih ravneh. Še posebej industrijske krovne organizacije pa tudi sindikati delujejo med temi strukturami in so postali močne lobistične organizacije, predvsem na področjih pomembnih politik, kot so finančna, gospodarska in socialna politika.

V današnjem času so okoljevarstveni NVO zunaj teh struktur, ki se jih pogosto ima za "državo v državi". Njihov odnos do zvezne vlade izhaja iz temeljnih političnih in socialnih razmer, v katerih je splavalo na površje nemško okoljevarstveno gibanje v sedemdesetih.⁶

V kontekstu pojava "novih družbenih gibanj" se je tradicionalno nemško okoljevarstveno gibanje povečalo za skupine, ki so postale kritične do političnega sistema. S stališč teh skupin je bilo treba zaradi institu-

⁵ Avtorji uporabljajo izraz "class action suits", ki v amerškem sistemu precedenčnega prava pomeni, da je mogoče, ob predpostavki istovetnosti primera z nekim sodno že obravnavanim, prek sodišča uveljaviti identične zahteve zgolj s pravno dokazano istovetnostjo. Nemški izraz, na katerega se opira naš prevod, za tovrstno tožbo je "die Verbandsklage" in ima drugačen pomen. Pomeni namreč, da lahko različna združenja vodijo tožbe v imenu svojih članov, kar je še zlasti pomembno na področju varstva okolja, kjer v veliko primerih posamezniki nimajo ne časovnih ne finančnih zmožnosti, da dokažejo upravičenost svojih zahtev. (op. prev.)

⁶ Glej: Klopfer, Rehbinfer in dr., 1990, str. 434.

cionalne pomanjkljivosti zaprtega političnega sistema ZRN predstaviti nove usmeritve politik na ravni "grass roots", da bi zagotovili večjo soudeležbo državljanov. Potreba po naraščajoči zavesti o okoljevarstvenih problemih, razprava o namestitvi novih jedrskih izstrelkov (pershingov ID) in krepitev mirovnega gibanja so igrale pomembno vlogo pri naraščanju političnega ugleda novih družbenih gibanj v Nemčiji pa tudi v drugih evropskih državah.

Z volilnim uspehom zelenih in njihovim vstopom v nekatere deželne parlamente v osemdesetih letih in leta 1983 v bundestag se je spremenil pomen okoljevarstvenega gibanja. Do takrat je okoljevarstveni protest potekal prek NVO zunaj parlamenta. Po letu 1983 pa so ga zeleni prenesli v bundestag. Posledica tega je bila, da so druge stranke znatno povečale svoje zanimanje za okoljevarstvena vprašanja. Zaradi tega se je precej zmanjšal pomen zlasti BBU⁷.

Treba je omeniti še pomemben institucionalni deficit za sodelovanje *na strani vlade* vse do leta 1986, ko je bilo ustanovljeno zvezno ministrstvo za okolje, varstvo narave in jedrsko varnost. Pred tem je bilo za okoljevarstveno politiko pristojno ministrstvo za notranje zadeve. Javna konfrontacija med vlado in NVO pa tudi katastrofa v Černobilu sta bili temeljna pogoja za ustanovitev omenjenega ministrstva.

Glavna področja in strategije sodelovanja

V splošnem imamo opraviti s tremi glavnimi področji sodelovanja med NVO in vladami, s področjem *zakonodaje, implementacije in posameznih vprašanj*.

Kar se tiče zakonodaje, NVO sodelujejo pri oblikovanju nekaterih zakonov kot npr. zveznega zakona o varstvu narave in zveznega zakona o varstvu kakovosti zraka (Bundes-Immissionschutzgesetz)⁸. Treba je opozoriti, da NVO nimajo *pravice* sodelovati v parlamentarnih odborih. Njihova pravica je odvisna od benevolence članov odborov.

Kar se tiče implementacije, so v preteklosti NVO poskušali preprečiti izvajanje za okolje škodljivih odločitev. Nazoren primer za to so akcije NVO proti jedrskim elektrarnam, s katerimi jim je uspelo precej upočasniti administrativne postopke prek sodnih postopkov na vseh ravneh pravnega sistema. Vendar je treba v splošnem upoštevati, da je dolgoročno strategija upočasnitve izvajanja odločitev le delno uspešna.

Kar se tiče posameznih vprašanj, je sodelovanje najboljše pri obravnavanju manj spornih vprašanj ohranjanja narave in *globalnih problemov* (glej študijo primera).

Poleg teh treh ravni sodelovanja obstaja še podlaga za izmenjavo informacij v Delovni skupini za okoljevarstvena vprašanja (AGU), ki jo je leta 1971 ustanovil takratni minister za notranje zadeve gospod Genscher. Praviloma se v AGU sestajajo vse interesne skupine, vključno z okoljevarstvenimi NVO, da izmenjajo stališča o politiki varstva okolja. Drugih pristojnosti AGU nima.

Na podlagi tega pregleda se zdi, da je sodelovanje med vlado in NVO nerazvito. Še več, okoljevarstveni NVO so razmeroma nepomembni v "policy skupnosti" varstva okolja. Obe okoliščini vodita k vpeljavi strategij neformalnega političnega vpliva. Na ozadju dileme med sprejemljivostjo in kritiko političnega sistema identificiramo dva glavna strateška modela.

A. Ekspresivna strategija, ki namerava vplivati na javnost. To strategijo je uporabljal zlasti BBU oz. so jo uporabili na velikih demonstracijah proti politiki zvezne vlade do jedrske energije.

Danes uporabljajo to strategijo v glavnem v obliki spektakularnih akcij, prilagojenih privabljanju medijske pozornosti; to pa počnejo akcijsko usmerjene skupine, kot sta Greenpeace in Robin Wood.

B. Druga strategija, ki jo uporabljajo NVO, kakršen je DNR, je usmerjena predvsem k izvedljivosti in sprejemljivosti. Kot krovna organizacija DNR lobira vlado in javnost. Isto velja za BUND, največje posamično združenje znotraj DNR. BUND ima dobre informacijske stike z vladnimi krogi, ker so člani okoljevarstvene javne uprave in člani vlade, npr. sam minister za varstvo okolja, člani BUND.

Vladna pomoč NVO

Iz proračuna zveznega ministrstva za varstvo okolja bo okoljevarstvenim NVO leta 1993 na voljo 4,6 milijona mark. Polovica te vsote je namenjena za financiranje projektov. Glavni dobitniki bodo: Zelena liga (Grüne Liga) - 400.000 DEM, BUND - 300.000 DEM,

⁷ Glej: Rucht, 1987, str. 240.

⁸ V tem primeru imajo predvsem NVO lastnikov gozdov velik vpliv na zakonodajne postopke.

Nemška naravovarstvena zveza (Naturschutzbund Deutschlands) - 150.000 DEM, DNR - 83.000 DEM. Poleg tega bo DNR dobil še 400.000 DEM iz institucionalnih skladov kmetijskega ministrstva.

Druga polovica sredstev je namenjena za informacijske kampanje NVO (izdajanje revij, tiskanje letakov, snemanje videov, organizacijo konferenc itd.) Če to primerjamo s 93 milijoni DEM, ki jih ministrstvo za varstvo okolja plačuje za ekološko raziskovanje, ugotovimo, da je proračunski delež, ki je na voljo NVO, zelo majhen. DNR je edini NVO, ki ima institucionalno zasnovano fondiranje (iz kmetijskega ministrstva).

Vloga mrežNVO

V Nemčiji so prav tako kot v drugih državah NVO del kompleksnega socialnega, političnega in mednarodnega sistema. V tem kontekstu imajo mreže (networks) dve funkciji⁹:

A. notranja funkcija je usklajevanje dela lokalnih in nacionalnih članskih organizacij. Glavni notranji funkciji mrež sta obveščanje članov o bistvenih problemih ter koordiniranje in organiziranje asociacij;

B. zunanja funkcija NVO je, da delujejo kot telesa, ki posredujejo interese svojih članov. Interesi članskih organizacij se formulirajo v odnosu do vlade ali mednarodne mreže in organizacij. V Nemčiji je glavna okoljevarstvena mreža DNR. Predstavlja interese članskih organizacij na vladni in mednarodni ravni. Za vlado so organizacije, kakršna je DNR, pomemben partner, ker DNR združuje interese posamičnih članskih organizacij v vodstvenem odboru.

Študija primera: Sodelovanje med NVO in vladami v procesu UNCED

V Nemčiji bi težko našli pozitiven primer *sodelovanja* med NVO in vladami. Zdi se, da je samo sodelovnje pri reševanju vprašanj ohranjanja narave in globalnih okoljevarstvenih problemov manj problematično kot na drugih področjih.

V zvezi s sodelovanjem pri *globalnih vprašanjih* bi kot pozitiven primer lahko omenili UNCED PROJEKTNI URAD. Ta urad upravljata DNR in BUND in ga financira pretežno ministrstvo za varstvo okolja. Njegova naloga je bila pripraviti nemško delegacijo na UNCED z:

- ovrednotenjem stališč v pripravljajalnih odborih (PrepComs);
- ovrednotenjem razprav v medvladnem pogajalskem odboru in razprav o konvenciji o biološki raznolikosti;
- elaboracijo stališč NVO za UNCED, Agendo 21 in Earth Chart;
- podpiranjem študij, osredotočenih na problemske sklope, ki niso v jedru pogajanj UNCED;
- dialogi s predstavniki vlade in "močnimi možmi" v njej;
- sodelovanjem z nacionalnim komitejem za UNCED.

Urad sodeluje z drugimi nemškimi okoljevarstvenimi in razvojnimi organizacijami pa tudi z mednarodnimi NGO in mrežami. Glavni namen je, da UNCED postane izziv za nemške politične in gospodarske voditelje, poleg tega pa naj bi bil signal za predstavitev novega modela blaginje, ki ne bi vodil v uničevanje okolja.

Urad UNCED ima funkcijo lobiranja. Vendar ga financira država, da bi lobiral z njo.

Prevedel in priredil Andrej Klemenc

LITERATURA

- Kaczor, M.: "Institutionen in der Umweltpolitik - Erfolg der Ökologiebewegung", v: **Forschungsjournal NSB**, 2/1989, str. 47-62.
- Kloepfer, M. in dr.: **Umweltgesetzbuch - Allgemeiner Teil - Berichte des UBA** 7/90, str. 88-93 in 435-459.
- Leonhard, M.: **Umweltverbände - Zur Organisation von Umweltinteressen in der Bundesrepublik Deutschland**, Opladen 1986.
- Müller, E.: **Innewelt der Umweltpolitik - Sozialliberale Umweltpolitik - (Ohn)Macht durch Organisation?**, Opladen 1986.
- Roth, R./Rucht, D.: **Neue soziale Bewegungen in der Bundesrepublik Deutschland**, Frankfurt/M., New York 1987.
- Rucht, D.: "Environmental Movement Organization in West Germany and France - Structure and Interorganizational Relations", v: **International Social Movement Research**, Vol. 2, 1989.
- Schenkluhn, B.: "Umweltverbände und Umweltpolitik", v: H. Schreiber/G. Timm (ur.): **Im Dienst der Umwelt und der Politik**, Berlin 1990, str. 129-158.
- UNCED-Projektstelle (ur.): **Konferenz der vereinten Nationen zu Umwelt und Entwicklung - Ein Leitfaden**, Bonn 1992.

⁹ Glej: Leonhard, 1986, str. 175.